

želje, po kateri je človek hrepenel očitno pred gledavci pokazati, kako je močan in ugibčen.

Telovadci prve vrste so se urili s tem, da so tékali peš, naglo jahali in vozili se, skakali, borili se, metali in streljali z loki; telovadci druge vrste so devali k tem vajam še ples, kopéli in mazanje z dišavami in oljem; v tretjo vrsto pak je spadalo vse, česar je potreboval borec, da bi zmozel v javnih igrah. Tej vrsti so rekali atletika, ker so se v njej učili bojevanja, tudi gimnika*), ker so se nagi borili, in agonistika, ker je pri javnih igrah boritev bila prva in glavna stvar. Telovadstvo (gimnastika) je bila poglavitni del vsake mladenške izreje; teloborstvo (atletika) se je pa starim zdela samo rémstvo ali rokodelstvo, ktero človeška telesa mnogokrat grdí, vendar pa duhu daje koristi. Telovadstvo pa si je prizadevalo izuriti telo v zvezi z duhom.

In to mora tudi biti še dandanes njegovo pravilo in njegov namen.

Med narodnimi igrami in boji starih Grkov so bili najslavnejši olimpijski, ki so se imenovali po slovečem in posvečenem kraju Olimpui. Na vrsti so bili vsako peto leto; gledalcev pak je bilo na tisoče in tisoče, ker so v Olimpijo prihiteli iz vseh krajev grške zemlje. Zadnje olimpijske igre so bile 394. leta po Kristovem rojstvu. Te igre so trajale (trpele) vselej po 5 dni. Borci so se morali vselej po 10 mesecev poprej vaditi v elidskeji gimnazii. Svečanost se je pričevala zvečer z mnogimi in raznimi žrtvami (darovanjem), igre same pak so bile na vrsti jutro dan, ko je zora počila. Skušali so se, kdo zna hitrejšje teči in jahati, kdo bolje skoči, kdo more dalje vreči, in kdo je močnejši v boji s pestmi, na koncu pak so se skušali med seboj godci in pesniki v svojih umetnostih. K takim igram so smeli priti samoedini moški in pa svečenice (priesterinnen) poganske boginje Cerere. K tej slovesnosti so se družile tudi še druge pobožne svečanosti, katerih so se vdeleževali poslanci posameznih grških držav. Zmagalce so glasno po imenih klicali, potem jih venčali z mladikami divje masline (oljike), in kazali jih narodu s palmovimi vejami v rokah. Tudi še drugo čast so jim dajali, ker so o njih zlagali in prepevali pesmi, stavili jim slope, in ko so se vrnili na svoj dom, imeli so častne sedeže pri javnih igrah v gledališči, bili so oproščeni vseh davkov, jedli so ob državnih stroških, smeli so se posebno oblačiti itd. Kadar se je prikazal tak mož, precej je vstal vès narod pred njim. Od slovečega grškega pesnika Pindarja imamo 14 slavodatek, zloženih na čast zmagalcem olimpijskih iger. Le vrlo slabo podobo grškega telovadstva nahajamo pri te vrste igrah med starimi Rimljani, ki so se čedalje bolj mehkužili, in tudi tem igram je počasi med njimi čisto izginil prvotni značaj in pomén. Srednji vék ni telovadstva skoraj uže več poznal, ker igram starih Grkov nikakor ne moremo primérjati turnirjev. Še le v začetku našega veka so telovadstvo zopet vpeljali, in sicer najprvo na Nemškem, da bi namreč v zdravem telesu bivala zdrava duša. Jahn ima to zaslugo, da je bil 1810. leta v Berolinu osnoval prvo telovadstvo. Kakor vsakej novini, tako so se tudi le-tej mnogo posmehovali in delali jej napotja. Dasitudi so pokazale vojne od 1813. do 15. leta, kako zeló dobra in koristna je ta naprava, ali vendar so imeli na-njo še zmirom velik sum, in kmali so ljudje menili, da vsak telovadec narod podpihuje. 1818. leta so bili na Pruskem odpravili vsa telovadstva, Jahn je bil padel v sodnjo preiskavo in potem v zapor, in dasitudi ga niso mogli obsoditi, vendar je ta mož bil še mnogo let pod policijskim

očesom!! Telovadstvo se je pa zopet jako povzdignilo 1830. leta, ko so na Nemškem zmogle svobodnejše misli, in to preganjanje pa je bilo telovadsko umetnost nekako oličilo, ker so bili telovadci slovó dali vnanji surovosti, in ta umetnost je začela posebno odganjati plodonosne mladike, kar se tiče izreje. Na Švedskem je Peter Ling prvi izpoznal pravi namen te umetnosti, ker je učil, da se telovadstvo ne smé opirati na posamezne reči (na izrejo, vojno itd.), ampak na svoje lastno bitje, namreč, da bi se okrepčalo delavno telo, torej na anatomijo in fizijologijo, in da morajo iz tacega občnega telovadstva še le odganjati njegove posamezne dejanske mladike. Švedski stanovi so odločili mnogo novčne pomoči, da bi se naredil osreden telovadski zavod v Stokholmu, in kmalo za njim se je ustanovil drug zavod te vrste v Petrogradu, in tudi ta je dobil od carja veliko in čestito podporo.

Med avstrijskimi Slovani so pokazali tudi tù — kakor uže mnogokrat o družih prilikah — Čehi svojim bratom pravo cesto, in naša največa skrb mora biti, pa tudi na čast nam bode, ako pojdemo po tem poti za njimi, kolikor nam bode koli mogoče. Praški „Sokol“ ima častno mesto v češkem narodnem življenji, in priča, koliko se v kratkem času dá zamujenega dela pristoriti združenimi močmi in zavednim prizadevanjem. Praški Sokolovci so ogromno društvo, ki šteje veliko sto udov, in njihova hiša je veličastno poslopje, lepota „zlate Prage.“ Na zdravje našim severnim bratom!

(Konec prihodnjič.)

Slovstvene stvari.

Slovensko slovstvo.

* *Zlati vek ali Spomenica.* *)

Slovensko slovstvo je prejelo, kakor so „Novice“ razglasile v svojem poslednjem listu, sopeno novo prekrasno, skoz in skoz znanstveno delo, ktero je živa priča dušne zmožnosti slovenskih pisateljev. Ne vemo, ali bi se čudili učenosti pisateljev, ali pa zanimivosti člankov; to in uno povišuje krasno „spomenico“.

Presodimo enmalo sestavke.

Prvi veči spis je Hicingerjev: „Začetki kršanstva na Slovenskem“. Ta spis, po kritičnih historičnih virnikih pisan, zamore se vrstiti z vsakim historičnim pretresom kakoršnega koli izvrstnega cerkvenega historika. Ne samo, da se odlikuje zaradi svoje logične razsodbe, tudi slog je jedernat, kakoršen pristaja zgodovinarju. Ravno tako izvrstna sta druga dva članka tega marljivega slovenskega pisatelja: „iz cerkvene zgodovine kranjske zemlje“ in „kranjski naddiakoni“ (rajši bi vidili: viši diakoni — véliki diakoni) v srednjih časih.

Krasen prinesek za to spomenico je daroval tudi gosp. A. Lésar v svojem spisu: „Ljubljanske škofije vstanovitev in mnoge dosedanje spremembe.“ Vse, kar gospod Lésar piše, ima poleg notranje vrednosti še to lepo lastnost, da piše gramatično pravilni jezik in iz vsake vrste se pozná, da kar on na svetlo pošlje, popreje vse lepo oteše in popili.

Tretji spis, ki ga nahajamo v teh lepah bukvah, je Terstenjakov „o prvem stolnem mestu Metodovem.“ Gospod Terstenjak nam je že spisal nekoliko mičnih novel, in tudi v tem spisu najdemo zopet znano brhkost in lahkost pisave, nad ktero se toliko bolje čudimo, ako premislimo, kako krhko postaja pero jeziko- in starinoslovcem, kateri v svojih spisih, že zavoljo nature

*) Γυμνός, ἦ, ὄν, grška beseda = nag.

Vred.

*) Cena tej knjigi je 1 gold. 50 kr. Dobiva se pri gosp. založnikih, pa tudi pri bukvovezu Gerbarju v Ljubljani.

predmeta, ne morejo svojemu slogu dati one teklivosti in gladkosti, ktere si pesniki in povestopisci lahko prilastijo.

„Svet Klemen, rimski papež med Slovenci“ iz izurjenega peresa Jeranovega je tudi lepa cvetica v krasnem vencu te knjige in nam sopet priča že obče znano sposobnost in veljavnost tega na polji cerkvenega slovstva neutrudljivo marljivega pisatelja.

Z veseljem in občudovanjem nas je napolnil spis dr. Vončinov: „Razkolništvo izhodnje cerkve.“ Znana nam je že davno njegova učenost, pa tako obširen predmet razložen na 35 polah s historično zvestostjo v dostojnem jeziku popisati — temu treba nenavadnega dara, in mi pozdravljamo s srčnim veseljem novega odličnega pisatelja slovenskega.

Visokoučenega bogoslovca najdemo v gosp. dr. Čebašku, kateri je v svojem spisu: „Verski razločki med staro- in rimsko-katoliško cerkvijo“ pokazal, kako temeljito pozna historijo dogmatov in najnovejše simboliške in ireniške spise. Njegov spis bi dobil občno pohvalo v najslavnejših bogoslovnih časopisih; mi pa od samega veselja, da ima naš narod takošne talente, ne najdemo dostojnega izraza za izvrstni ta spis.

Kovačičev „Dvoje kristjanskih vojakov“ je zopet krasna cvetica vrlega pisatelja, kakor tudi Lotričeva s kršanskim duhom napolnjena pesem: „Triglav Balkanu“.

Več člankov v teh bukvah je iz peresa marljivega gosp. prof. Marna. Gosp. Marn ima „marn“, pa tudi znanost slovenskega marna. „Nomen est omen“. Kakor vsi njegovi spisi so izvrstni, tako tudi v tej knjigi natisnjeni, ravno tako pa tudi članki našega pridnega, po pravici cenjenega očeta Ladislava. Marn in Ladislav sta v staro- in novoslovenščini in njeni zgodovini izvrstna možaka; ni tedaj od nju družega pričakovati, kakor jedrnatega zrna.

Naj še pohvalimo Okiškovo, v vernem duhu in znani gladki obliki složeno pesem „Cirilu in Metodu“ in pa Hladnikovo dobrovoljko: „Jezik vseslovanski“, ktera pa bode le dobrovoljka „pro domo sua“ ostala, ker nikdar nikoli upati ni, da bi novoslovanski jezik kadaj postal vseslovansk.

In tako sklenemo to oznanilo priporočaje živo to krasno knjigo duhovskim in posvetnim bralcem s srčno željo: naj bi saj vsako leto dobili barem en zvezek takošnega cerkvenega letnika.

Ta knjiga pa nam je zopet živa priča, da je naš jezik zmožen tudi za učene stvari, in koliko bi koristile nemške ljubljanske družstva, kakor, postavimo, historično, gospodarsko itd., da bi izdajale svoje spise v jeziku naroda, za ktere so se „praeprimis“ ustrojile. Njihovo delovanje bi bilo spešniše, in gotovo bi našle te družstva večjo podporo, kakor jo imajo sadaj.

Rodoljubi na noge s „slovensko matico!“ — slovestvenih moči ne manjka — Slovenci so bistre glave, in čez malo časa bode naše ime cenjeno in čislano tudi zunaj mej slovenskih. T. M.....c.

* *Živalstvo in rastlinstvo.* (Vabilo na naročbo). Dokler nam slovenska matica ne oživi, žalibog nimamo druge poti za izdajo kacega večjega dela, kakor naročilno, ker še nimamo založnikov učenim in lepoznanjskim knjigam. Taka je tudi s „prirodopisom živalstva in rastlinstva“, ki sta ga poleg Pokorniga prav izvrstno izdelala znana slovenska pisatelja. gg. Fr. Erjavec in J. Tušek, učitelja na viši realki v Zagrebu, da nam o svojem času služi kot učna (šolska) knjiga na gimnazijah in realkah. Zato se bo dalo to v več ozirih zelo imenitno delo po naročilni poti na svetlo, če najde potrebne podpore med Slovenci, in sicer v dveh zvezkih, katerih prvi bode obsegal „ži-

valstvo“, drugi pa „rastlinstvo“, vsak okoli 10 tiskanih pol. Naročnina za vsak zvezek iznaša 70—80 nov kr. in se bode plačevala po prejemi naročenih iztisov; razpošiljale se bodo pa knjige nabiravcem naročnikov, ki več kakor 2—3 iztise naroče, živalstvo posebej in rastlinstvo posebej, naročnikom posameznih iztisov pa obe knjigi vkup s prošnjo, da prejemniki posameznih iztisov naročnino koj o prejemi na pošti (to je, mit Postnachnahme) plačajo, ostali gospodje pa kmalo po prejemi. Naročila prosimo vsaj do srede mesca januarija; brž ko se oglasi toliko naročnikov, da bodo plačani tiskarni stroški, pojde delo v natis, da „živalstvo“ mesca aprila, „rastlinstvo“ pa mesca junija beli dan zagleda. Vsak 13. iztis se bo dajal po vrhu. — Vabijo se na obilno naročbo vsi slov. rodoljubi, katerim je v resnici mar, da dobimo s časom potrebne šolske bukve v slovenskem jeziku; sosebno pa naj blagovolijo naročnike nabirati vredništva slovenskih časopisov, čitavnice in semenišča, kakor tudi učitelji po gimnazijah in realkah, da se delo srečno spravi na svetlo. V Zagrebu prejemata naročila gg. pisatelja, v Celovcu vredništvo „Slov. Glasnika“ in „Slov. Prijatla“, v Ljubljani čitavnica itd.

* Iz „Valenstajnovnega tabora“, ki ga je gosp. Fr. Cegnar po Schiller-ju v slovenski jezik prestavil in za kateri prevod se ravno zdaj nabirajo naročila, damo za pokušnjo sledeči košček, da se bravci sami prepričajo, da dobé izvrstno Schillerjevo delo v izvrstnem prevodu:

Prvi nastop.

Krčmarski šatori, pred kterimi so prodalnice z novim blagom in starino. Vojaci raznih barv in znamenj se gnjetó sém ter tje; polno jih je okoli vseh miz. Hrvatje in ulanci kuhajo pri ognji; krčmarica toči; vojaški otroci kockajo na bobnu; v šatoru pojó.

Kmet in njegov sin.

Sin.

Oče, tu huda nama bode péla;
Pustiva ta vojaška krdéla.
Ti pajdaši so ošabniki pravi,
Da bi le nama ne dali po glavi.

Kmet.

E no, menim, da naju ne požró,
Če tudi se nekam drzno vedó.
Lej, nova ljudstva od Sale in Ména
Prišla so, prinesla sem pléna,
Prav redkih in dražih rečí!
Zvijača podá jih nama v pestí.
Za stotnikom, kega je drug bil zaklal,
Ugoden pri meni je kober ostal,
In danes tukaj naj mi oznani,
Staro li v sebi moč še hrani.
Na jok se drži in briši očí,
Ker naglega srca ljudjé so tí;
Po hvali se radi ozirajo krog,
In kakor dobodo, tako jim teče iz rok;
Z vaganom jemljó nam žita vršáj,
Po žlicah mi grébemo spet ga nazáj.
Oní pač mahajo z mečem srdito,
Mi se pa laskamo in vèdemo zvito.

(Pod šotorom petje in vriskanje.)

Kako tam vriskajo — Bog se usmili!
Vse to so iz kmetovih žuljev dobili.
Že mesecev osem ta roj leží.
Pod našimi krovi, na rjuhah naših spí;
Široka planeta vsega okroga
Zdaj kljuna več nima, niti več roga,
Da gladni moramo in golí
Glodati lastne svoje kostí.
Nadloga nas hujša nej odirála,
Ko Sasor truma je tod ropotála,
Cesarska pak imenuje se tá!

Sin.

Oče, tam-le gresta iz kuhinje dva;
Ne kaže, da mnogo bi s saboj nosíla.

Kmet.

Ta dva je češka zemlja rodíla;
Karabinca Trčkine sta čete,

V šatore le-té že davno sprejete.
Vseh tuteh krdel ta četa najhuje
In najoholeje se napihuje,
Ker méni, da precej se ognjusi,
Če vina kozarec s kmetom pokusi.
Pogledi, tamkaj na desnej sedé
Krog ognja brzi strelci trijé.
Gotovo domá na tirolskih so tléh;
Le pojdi, Vanek, lotiva se téh.
Veseli ptiči so, radi kramljajo,
Lepó se oblačijo, novce imajo.
(Odideta k šatorom.)

Etimologične drobtine.

Sovra, Sora.

Nekaj let je že, odkar je bil neumorni preiskovavec slovenskega starinarstva Dav. Terstenjak po tem listu sprožil željo, naj bi naši rečniki v svoje predalo vzeli tudi imena slovenskih gorá, hribov, mest, trgov, vasí, rek, potokov itd. Tudi je poleg tega, če se želó ne motim, nasvetoval, naj bi se povsod poskušalo ime tudi etimologično razcepiti. Kako koristno bi to bilo, povzame vsak, če le vé, da dostikrat, ko so zgodovinske sporočila pomankljive, jezik iz zadrege reši. Kako lepo pravi nekje J. Grimm: „Jezik je polni dihljej človeške duše; kjer se on oglasi ali v spomenikih živi, se umakne vsa negotovost o narodu, ki ga je govoril.“

To mi je prišlo na misel, ko sem prebiral v zadnjem „Novičnem“ listu nekoliko izpeljav, koje je priobčil veljavni g. Poženčan. Gotovo so bile marsikomu po godu in tudi meni; al da v vsem nisem njegovih misli, tudi on tirjal ne bo, ker že star pregovor pravi: „quot capita tot sensus.“ Navskriž sva si v izpeljavi besede Sora. Sovra meni g. P. pride od sor-a-o = candidus; dobila je tedaj reka ime po barvi; Sovra pa je postalo po popačenem izgovarjanji, kakor kovs ali kavs, namesti kos. Ne tajim, da so dobivale reke sèm ter tjà, dasiravno jako po redkem, imena po barvi; al pri Sovri bo to težko da obveljalo. Kakošen pomen bomo potem dali vozni sori = sovri, ki je gotovo ravno te korenine, kakor ime reke? Sora = zavira kakor gosp. P. meni, gotovo ne, ker sora ni zavira, ampak rahno (stange), ki sprednji vozni konec z zadnjim sklepa. Moja misel je, da moramo korena drugod iskati. Omenil sem nekje, da Nemec napek prestavlja besedo soteska z „einöde“. Če besedo razcepimo, se pokaže, da je sestavljena iz predloga s, z ali so in pa glagola stiskati; tedaj soteska = sostiska = compressus, „engpass.“ Takih besed imamo več, naj tedaj nektore naštejemo: so-sed; snem = sejn (starosl. *sněmъ* od *sněti*); smetje (starosl. *smetije*) = so + mesti, in ne metati, kakor je bilo nedavno brati; sovražnik = so + vrag; svet = consilium starosl. *svěť*. Tudi zbor je tako sestavljena beseda; ker pred ustnikom *b* in zobnikom *d* se spreminja *s* ali *so* v *z*.

Tudi staroslovensko ima prav dosti tacih besed, ki se od novih ločijo v tem, da se pri prvem nahaja *sz* = novosl. *so*. Primeri Miklošičev „lexicon l. slov. dialecti veteris“ od št. 164. Editio I. in Dobrovsky-ga „institutiones“ str. 407. Vendar se tudi nahajajo sestave z *sa* (*ж*) kakor: *sadedъ* = vicinus; *saprag* = *σύζυγος* = coniux. Zadnja beseda je v slovenskem kakor latinskem in grškem enako sestavljena.

Konec besedi pa je ta-le: Kakor zgorej imenovane besede, tako se je sestavila tudi beseda Sovra ali Sora! Sora je postalo iz predloga so in glagola vreti. Staroslovensko pozná dva glagola vreti: prvemu je pomen, kakor je še sedaj navaden, družemu pa = concludere = skleniti. Poprimem se zadnjega pomena in sicer vzlasti zato, ker dobó po tej izpeljavi tudi sovra pri vozu svoj pravi pomen. Sora je tedaj

sklepajoča, — in res. Kdor je kedaj v Loci bil, je zapazil, da se ondi stekate vodi Poljanšica in Selšica (ki po soteski privrè) in njuni stok se imenuje Sovra = Sora.

Znabiti, da je dobila vas Sostrov ali Sostrovo, kakor se že imenuje*), tudi po enaki sestavi imé.

To je moja misel; trdim pa nikakor ne, da sem gotovo pravo zadel. Moje jezikoslovne znanosti še niso tako utrjene, da bi se mogel ustavljati možem, ki že čez dvajset let bogatijo naše slovstvo s svojimi preiskavami. Napisal sem te vrstice, da bi še enkrat sprožil zanimiv Terstenjakov nasvèt. V marsikaj bode posvetilo tudi primerjajoče jezikoznanstvo, kteremu je Fr. Bopp bil oče. Štopili smo v tem še komaj čez prag, pa kar še ni, lahko bode. Tudi v slovniških zadevah bode ta učenost marsikaj izpulila, kar se je po navadni rabi preveč udomačilo in se nam več napaka ne zdi. Dostikrat so v tem grešili pesniki in marsikaj se skriva pod „licentio poetico“, kar je le jezikoslovna — skaza.
G. Krek.

Národopisne stvari.

Črnogorci.

Zgodovinska povest.

V češčini spisal P. Chocholoušek.

(Konec.)

VII.

Črna noč jela je bežati z zemlje, in jutranja zora začela je že žariti hribe in doline. Jefrem je še vedno sedel poleg trupla svoje žene, kar iznenada zagrmé puške stražarjev in Ivan stopi v sobo.

„Vstani, Jefrem, vstani!“ — reče — „domovina te kliče! Turki so nas napadli.“

Jefrem ga ne sliši.

„Kdor je vitez in brat Črnogorec! — ponoví Ivan, stopi bliže in ga potrese. — Tvoji Zaidi bomo prepevali mrtvaške pesmi!“

To je pomoglo. Jefrem skoči na noge, toda strašno ga je bilo viditi, kako se je v eni noči spremenil. Lice mu je bilo blede in oči krvave.

Že so se razlegali poedini poki po jutranjem zraku, Jefrem pogleda skozi okno in vidi, da je celo jezero pokrito s turškimi čolni.

„So že tù, Zaida, tù so!“ — zavpije — „gosti ti dohajajo na spreved, mi pa jih lepo dočakamo“ — in preskočivši njeno truplo, leti k obali.

„Alah, Alah!“ — kričali so Turki skakaje iz čolnov. Črnogorci stali so ne daleč, Jefrem priletí in bil je zopet on krvoželjen vodja; nobenemu ni prizanašal.

Turki so došli že pod trdnjavo, da jo naskočijo, paša sam je vodil svoje vojake. Toda zastonj je iskal Jefrem aga, ki je bil tisti dan na Lesendrijo navalil in jo osvojil.

„Čas je, hajdimo, hajdimo, da operemo svojo slavo v sovražnikovi krvi“ — zakliče Jefrem, ko vidi vrstene Turke. „Zaida!“ — zagrmí še enkrat, in zaleti se na yraga.

„Črna gora!“ — vpili so Črnogorci, ko so udarili na Turka. Toda on se uprè navalu in sedaj se uname strahovito klanje med dve sto junaškimi Črnogorci in malo ne osemnajst sto besnimi Albanci. Jefrem je s svojim handžarom strašno sekal Turkom glave, ktere

*) Ljubljanski „catalogus cleri“ piše po zastareli pisavi „Šostru“ to bi bilo po sedanji občni „Soztru“!! — Deželnega vladnega lista abecedni spisek od leta 1857 ima slovensko „Sostro“, nemško „Sostru“. Vred.